

БЪЛГАРСКИ
ХЕЛЗИНКСКИ
КОМИТЕТ

НОРМАТИВНИ И ПРАКТИЧЕСКИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ЗА ЕФЕКТИВНОТО РАЗСЛЕДВАНЕ НА ПОЛИЦЕЙСКО НАСИЛИЕ

Славка Кукова

ИЗТЕЗАНИЯ И МАЛТРЕТИРАНЕ

БЪЛГАРСКИ
ХЕЛЗИНСКИ
КОМИТЕТ

Българският хелзински комитет (БХК) е независима неправителствена организация за защита правата на човека: политически, граждански, културни, социални. Акцент в работата ни е отстояването на правата на най-уязвимите групи: деца, хора с увреждания, жени, етнически, верски и полови малцинства, лишени от свобода.

**Нормативни и практически
предизвикателства за ефективното
разследване на полицейско насилие**

**(The Normative and Practical Obstacles to
Effective Prosecution of Ill-Treatment by Official
Persons)**

Настоящият доклад е изготвен с финансовата подкрепа на фондация „Отворено общество“. Съдържанието му е отговорност изцяло на Български хелзински комитет и не отразява мнението на фондацията.

Автор: **Славка Кукова**

Графичен дизайнер: **Илина Илиева**

Снимка на корицата: **Гергана Динева**

Издава: **Сдружение „Български хелзински комитет“**

София, 2016

СЪДЪРЖАНИЕ

I.	Преглед на наказателната правна и полицейска система	6
1.	Преглед на наказателната система	6
2.	Санкции за злоупотреба	7
3.	Превантивни мерки и решения	9
4.	Механизми за справяне с малтретирането и изтезанията, извършени от полицейски служители	10
II.	Практика по малтретиране и изтезания, извършени от полицейски служители в България	12
1.	Брой на регистрираните случаи на малтретиране и изтезание от 2000 г. насам	12
2.	Статистическа информация за развоя при жалби за малтретиране и изтезание	13
3.	Значими дела и съдебни решения	14
III.	Процесуален статут на пострадалия	17
1.	Права на пострадалия	17
2.	Разследване при жалби за малтретиране/изтезание	19
3.	Право на достъп до адвокат	21
4.	Право на информиране на трето лице	23
5.	Записване на полицейски акции	23
6.	Право на достъп до медицинска помощ	24
7.	Практика по делата, заведени от пострадали	27
IV.	Заключения	29

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

БХК	Български хелзинкски комитет
ЕКПЧ	Европейска конвенция за правата на човека
ЕСПЧ	Европейски съд по правата на човека
КПИ	Европейски комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание
МВР	Министерство на вътрешните работи
НПО	Неправителствена организация
ООН	Организация на обединените нации

Настоящото изследване бе проведено през 2015-2016 г. и се базира на: преглед на българското законодателство, 42 писмени отговора от министерства и съдилища относно случаи/дела за полицейско насилие и 10 интервюта с професионалисти, които са проведени през периода 15 октомври-15 ноември 2015 г.¹

1 Пет от интервюираните са адвокати, занимаващи се с права на човека, двама са съдебни лекари, двама са наказателни съдии в районен и окръжен съд и един е районен прокурор. Адвокатите имат между 6 и 25 години опит по наказателни дела, един от тях е бил съдия 5 години, преди да стане адвокат. Един от съдебните лекари е работил 20 г. с адвокати в областта на права на човека в изследвания и предоставяне на експертиза по дела, свързани с полицейско насилие, а другият има 10 г. опит с такива дела.

I. ПРЕГЛЕД НА НАКАЗАТЕЛНАТА ПРАВНА И ПОЛИЦЕЙСКА СИСТЕМА

1. Преглед на наказателната система

Наказателно-правната материя в България е регламентирана от Наказателен кодекс² (който указва основните престъпления и наказания) и Наказателно-процесуален кодекс (който описва процедурите за определяне на вината/невинността и за налагане на наказанията).³ Производството пред наказателен съд е триинстанционно. Основните принципи на наказателния процес са: независимост на съдиите, прокурорите и следователите и спазване на закона;⁴ равенство на страните пред закона и състезателност,⁵ разкриване на обективната истина,⁶ вътрешно убеждение при издаване на присъда, основана на пълно и обективно разследване на всички обстоятелства по делото,⁷ право на правна помощ,⁸ презумпция за невинност,⁹ неприкосновеност на задържаните лица,¹⁰ пряко впечатление от доказателствата на съда, прокурорите и разследващите органи,¹¹ публичност на съдебните решения,¹² и разумна продължителност на производството.¹³

2 Наказателен кодекс (1.05.1968), достъпен на: <http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/1589654529>.

3 Наказателно-процесуален кодекс (29.04.2006), достъпен на: <http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2135512224>.

4 Наказателно-процесуален кодекс (29.04.2006), чл. 10.

5 Наказателно-процесуален кодекс (29.04.2006), чл. 11, чл. 12.

6 Наказателно-процесуален кодекс (29.04.2006), чл. 13.

7 Наказателно-процесуален кодекс (29.04.2006), чл. 14.

8 Наказателно-процесуален кодекс (29.04.2006), чл. 15.

9 Наказателно-процесуален кодекс (29.04.2006), чл. 16.

10 Наказателно-процесуален кодекс (29.04.2006), чл. 17.

11 Наказателно-процесуален кодекс (29.04.2006), чл. 18.

12 Наказателно-процесуален кодекс (29.04.2006), чл. 20.

13 Наказателно-процесуален кодекс (29.04.2006), чл. 396, ал. 1, т. 3.

В България структурата на съдебната система приблизително съответства на административното делене на области и райони. Към момента функционират 28 административни съдилища, 28 областни съдилища (граждански и наказателни състави) и 113 районни съдилища (с граждански и наказателни състави или съдии). Също има три военни съдилища (в Сливен, Пловдив и София), които се занимават с престъпления, извършени от военнослужещи (от 2015 г.) и полицейски служители (до 2008 г.).

Наказателно-правната система и производства са крайно формални, консервативни, усложнени и много често твърде бавни. Усилията през последните пет години (2009-2015 г.) бяха насочени към: **постигане на по-обективно, прозрачно и ефективно избиране на членове във Висшия съдебен съвет, който управлява всички процеси в съдебната власт; осигуряване на независимост на съдебната власт; разработване на нов Наказателен кодекс и реформа на съдилищата с цел оптимизиране на сериозните различия в натовареността им.**

Дейността на полицейските органи е регламентирана в Закона за Министерството на вътрешните работи, който урежда основните права и задължения на полицейските служители, структурата на полицейските дирекции и управления и правилата за дисциплинарните производства срещу полицейски служители.¹⁴ Основните принципи на полицейско поведение са: спазване на Конституцията, законите и международните договори; спазване на правата и свободите на гражданите и тяхното достойнство; публичност; отговорност; политическа неутралност; обективност; защита на информацията и източниците ѝ; защита на служителите по време на упражняване на служебните им задължения и сътрудничество с други държавни и общински органи, граждани и юридически лица.¹⁵

2. Санкции за злоупотреба

Съществуват два начина за налагане на санкции по отношение на полицейски служители, които злоупотребяват с властта си – дисциплинарен и наказателен.

Дисциплинарни санкции се налагат, когато полицейски служители са нарушили правилата за полицейско поведение, и те включват: мъмрене, порицание,¹⁶ отказ за повишаване в длъжност за период от 1

14 Закон за Министерството на вътрешните работи (27.06.2014), достъпен на: <http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2136243824>.

15 Закон за Министерството на вътрешните работи, чл. 3.

16 Според Закон за Министерството на вътрешните работи, чл. 199, порицанието се налага, когато полицейски служител системно извършва нарушения на дисциплината като закъсняване за работа, напускане на работното място по-рано, лошо или непълно изпълнение на заповед,

до 3 г., предупреждение за уволнение,¹⁷ уволнение. Дисциплинарното производство може да бъде иницирано дори в случай, че въпросното поведение се преследва по наказателен път¹⁸ и в тези случаи дисциплинарната санкция се налага, след като присъдата от наказателното производство влезе в сила.¹⁹

Вторият път е налагане на **наказание в наказателно производство**, образувано от военен прокурор пред военен съд (до 2008 г.) или от районен прокурор пред районен съд (след 2008 г.) по някой от следните членове на Наказателния кодекс:

- Според **чл. 142 а, ал. 1** от Наказателния кодекс, който незаконно лиши от свобода друго лице се наказва с лишаване от свобода до 6 г. Ако незаконното лишаване от свобода е извършено от държавен служител или публична фигура в нарушение на нейните/неговите задължения, наказанието е 2 до 8 г.²⁰ Ако лишаването от свобода е било по отношение на бременна жена, малолетен или непълнолетен, наказанието е лишаване от свобода от 3 до 10 г.²¹ Ако лишаването от свобода е било извършено по болезнен или опасен за живота на пострадалия начин или е продължило повече от 48 часа, наказанието е лишаване от свобода от 3 до 12 г.²²
- Според **чл. 131, ал. 1, т. 2 и т. 12** от Наказателния кодекс, ако полицейски служител причини телесна повреда, наказанието е от 3 до 15 г. лишаване от свобода за тежка повреда, 2 до 10 г. – за средна, и до 3 г. за лека телесна повреда. Прекомерната употреба на сила от полицейски служители би попаднала под силата на този член. Той е единственият, който специално споменава полицейски служители като извършители на насилие. Когато телесната повреда е причинена от полицейски служител по време на служба, престъплението би трябвало винаги да бъде разследвано по чл. 131. **В случаите, когато полицейски служител причинява болка и страдание, но не е нанесена лека телесна повреда, е налице престъпление и наказанието е до 1 г. лишаване от свобода или пробаця.**²³ В случаите, когато извършител на лека телесна повреда е

пропуски в обучението и изпълнението на служебните задължения.

17 Според Закона за Министерството на вътрешните работи, чл. 202, предупреждение за уволнение се налага, когато нарушенията на трудовата дисциплина са тежки и са причинени сериозни имуществени щети на Министерството на вътрешните работи.

18 Закон за Министерството на вътрешните работи, чл. 194, ал. 3.

19 Закон за Министерството на вътрешните работи, чл. 195, ал. 4.

20 Наказателен кодекс, чл. 142а, ал. 2.

21 Наказателен кодекс, чл. 142а, ал. 3.

22 Наказателен кодекс, чл. 142а, ал. 4.

23 Наказателен кодекс, чл. 131, ал. 1, т. 12.

обикновен гражданин, наказанието е до 2 г. лишаване от свобода или пробация.²⁴ Когато няма никаква телесна повреда, причинена от обикновен гражданин, освен болка и страдание, наказанието е лишаване от свобода до 6 месеца или пробация или глоба от 100 до 300 лв.

- Според **чл. 143** от Наказателния кодекс, който принуди другото да направи или да не направи нещо и да преживее нещо против волята му/й, като използва сила или заплахата или като злоупотреби с власт, наказанието е до 6 г. лишаване от свобода.

Наказателният кодекс разпорежда, че лице, което извърши престъпление, може да бъде освободено от наказателна отговорност и да му бъде наложено административно наказание – глоба от 1000 до 5000 лв. при определени условия.^{25,26} Разпоредбата не може да бъде приложена в случаи на тежка телесна повреда или смърт, когато извършителят е бил в нетрезво състояние или когато престъплението е било извършено срещу лице, което е държавен служител, докато е изпълнявал служебните си задължения.²⁷

3. Превантивни мерки и решения

Единствената специална институция, която извършва наблюдение на дейността на полицията от 2012 г. насам, е Националният превантивен механизъм, която се изпълнява от **Омбудсмана**.²⁸ С допълнения в Закона за Омбудсмана (в сила от 11 май 2012 г.) Омбудсманът бе оправомощен да изпълнява дейността на Национален превантивен механизъм по Факултативния протокол на Конвенцията на ООН срещу изтезанието и другите форми на жестоко, нехуманно и унижително отнасяне или наказание (ратифициран през 2011 г. от България).

Но според последния доклад на Комитета за предотвратяване на изтезанията, от посещението му през 2015 г., единственият външен наблюдаващ орган на местата за задържане, е Националният превантивен механизъм, който е успял да проведе много малък брой посещения поради ограничен бюджет. Комитетът отбелязва, че функциите на механи-

24 Наказателен кодекс, чл. 130, ал. 1.

25 Престъпленията, които се преследват по общите правила, са тези, които се разследват от прокурор. (чл. 268 от Наказателно-процесуален кодекс). Това са случаите на тежките и средните телесни повреди. Леките телесни повреди са престъпления, които се разследват само по частен път, при тъжба от пострадалия.

26 Наказателен кодекс, чл. 78а, ал. 1.

27 Наказателен кодекс, чл. 78а, ал. 7.

28 Закон за Омбудсмана (1.01.2004), чл. 19, ал. 1, т. 11, подточка 2, достъпен на: <http://lex.bg/bg/laws/ldoc/2135467520>.

зма са били изпълнявани от служители на омбудсманската институция, които имат и други задължения.²⁹

В своя доклад от 2014 г. Омбудсманът (след посещения в 21 полицейски управления) още веднъж подчертава (както през 2012 г. и 2013 г.) следните проблеми относно задържането в полицейски управления: липсата на достатъчно места за задържане и тяхното обзавеждане; пренаселеност; липса на пространство; липса на отделни санитарни възли само за задържаните лица; липса на достатъчен достъп до светлина и вентилация; липса на хигиенни материали; различни практики в попълването на документацията и начина, по който се докладва тя; различни практики в осигуряване на храна; проблеми с осигуряването на адекватна медицинска помощ, режима по време на задържането и достъпа на задържаните до информация за техните права.³⁰ По отношение на медицинската помощ докладът обяснява, че законодателството не урежда начин за предоставяне на медицинска помощ на задържаните лица и че Министерство на вътрешните работи и Министерство на здравеопазването нямат споразумение за това, което реално пречи на предоставянето на медицинска помощ.³¹

4. Механизми за справяне с малтретирането и изтезанията, извършени от полицейски служители

Най-напред лице (включително и полицейски служител) може да бъде задържано от полицейски орган, когато има данни, че то: е извършило престъпление (чл. 72, ал. 1, т. 1); когато, след като е било предупредено, пречи на полицейските органи да извършат задълженията си (точка 2) и когато не е възможно да се установи

²⁹ Европейски комитет за предотвратяване на изтезанията и нехуманното или унищожително отношение или наказание (European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment - CPT), Доклад до българското правителство от посещението, проведено от Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията и нехуманното или унищожително отношение или наказание от 13 до 20 февруари 2015 г., (Report to the Bulgarian Government on the visit to Bulgaria carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 13 to 20 February 2015), стр. 9, достъпен на английски на: <http://www.cpt.coe.int/documents/bgr/2015-36-inf-eng.pdf>. Във връзка с това се прави отнасяне до параграф 11 на Насоките за националните превантивни механизми, приети от Комитета на ООН за предотвратяване на изтезанията и друго жестоко, нехуманно и унищожително отношение и наказание от ноември 2010 г., според които „трябва да бъдат набавени необходимите средства, които да позволят ефективно функциониране на националния превантивен механизъм“.

³⁰ Омбудсман, Годишен отчет за дейността като Национален превантивен механизъм 2014, стр. 43, достъпен на: http://www.ombudsman.bg/documents/NPM_Report_2014_FINAL.pdf.

³¹ Омбудсман, Годишен отчет за дейността като Национален превантивен механизъм 2014, стр. 47-48.

самоличността му (точка 4).³² Задържаното лице може да подаде жалба срещу незаконно задържане до съда и съдът трябва да издаде незабавно решение.³³

Механизмите за преследване на престъпления и нарушения, извършени от полицейски служители, са два – наказателен и дисциплинарен. Наказателно производство се образува, когато задържаният е подал оплакване и е поискал (докато е още в полицейското управление) преглед от лекар, който да установи нараняванията му. След като бъде освободен, той може да използва този медицински документ, за да подаде жалба срещу полицейските служители до местния районен съд. Дори в случаите, когато не е поискал преглед и не е бил прегледан, той има право да подаде жалба за малтретиране, но тя би имала по-малък успех на практика. Пострадалият може също да подаде молба за обезщетение в рамките на наказателно производство преди първото съдебно заседание по делото.³⁴ Ако не е образувано съдебно наказателно производство, той/тя няма право да поиска обезщетение, защото гражданските производства са винаги зависими от изхода на наказателните.

За да се образува **дисциплинарно производство** задържаният трябва да подаде жалба до директора на полицейското управление, който разпорежда вътрешна проверка. По време на дисциплинарното производство пострадалият няма никакви процесуални права по Закона за Министерството на вътрешните работи.

32 България, Закон за Министерството на вътрешните работи, чл. 72, ал. 1.

33 България, Закон за Министерството на вътрешните работи, чл. 72, ал. 4.

34 България, Наказателно-процесуален кодекс, чл. 85, ал. 3.

II. ПРАКТИКА ПО МАЛТРЕТИРАНЕ И ИЗТЕЗАНИЯ, ИЗВЪРШЕНИ ОТ ПОЛИЦЕЙСКИ СЛУЖИТЕЛИ В БЪЛГАРИЯ

1. Брой на регистрираните случаи на малтретиране и изтезание от 2000 г. насам

Статистически данни относно извършените престъпления и образувани производства по тяхното разследване се събират от Националния статистически институт. Обаче, **НСИ не събира подробна информация за всяка алинея на всеки член от Наказателния кодекс.**³⁵ Престъпления, извършени от полицейски служители, са регламентирани в определени алинеи на определени членове. Така **няма обща статистическа информация на национално ниво относно престъпленията, извършени от полицейски служители.** Затова се наложи изследователите да изпратят запитвания до всички военни и районни съдилища и до МВР относно броя на жалбите/оплакванията, броя на обвинителните актове и броя и вида на издадените присъди. Според отговорите на **съдилищата** (42 от общо 144, които отговориха) за периода 2000-2015 г. са били образувани **212 дела** за малтретиране и свръхупотреба на сила и помощни средства (военните съдилища отговориха за периода 2000-2008 г., а районните съдилища – за 2009-2015 г.). Според **Министерство на вътрешните работи** при тях са получени **1146 жалби** (за периода 2000-2015 г.) и образуваните дела (наказателни и дисциплинарни) са били **475 за незаконно задържане, 483 за телесни повреди и 188 за принудителен разпит.**³⁶

35 България, Национален статистически институт, <http://www.nsi.bg/bg/content/3760/%D0%BE%D1%81%D1%8A%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%B8-%D0%BB%D0%B8%D1%86%D0%B0-%D0%BF%D0%BE-%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B8-%D0%BE%D1%82-%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%BD%D0%B8%D1%8F-%D0%BA%D0%BE%D0%B8-%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%8A%D0%BF%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F-%D0%B8-%D0%BF%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D0%BB-%D0%B8>

36 България, Министерство на вътрешните работи, Писмен отговор 812100-38855/26.11.2015,

2. Статистическа информация за развоя при жалби за малтретиране и изтезание

Според съдилищата, които отговориха,³⁷ поне **172 от 212 дела са били за „лека телесна повреда“** и резултатът от тях е бил налагане на **101 глоби и осъждане на условно лишаване от свобода на 28 полицейски служителя** вероятно за средна или тежка телесна повреда и незаконно задържане (отговорите на съдилищата не уточняват това).³⁸

Според Министерство на вътрешните работи **138 наказателни производства** са били образувани срещу полицейски служители, от които **40 са били за лека телесна повреда, а 4 за малтретиране по време на разпит (чл. 143 от НК), 93 досъдебни производства са били прекратени, а едно е било спряно. Според МВР в наказателни производства са били наказани с глоби 48 полицейски служителя, а 11 – с условно лишаване от свобода.**

Отделно според МВР от всички **1146 жалби 97 жалби за незаконно задържане, 158 жалби за телесни повреди и 45 жалби за принудителен разпит са били намерени занеоснователни (общо 300).**³⁹ От останалите **846 дисциплинарни производства**, проведени от директорите на районни полицейски управления, наказанията, наложени на полицейски служители, са, както следва: **на 3ма служителя – мъмрене, на 18 – порицание, на 75 предупреждение за уволнение, на 7 е наложена забрана да бъдат повишавани в длъжност, и 18 са били уволнени (общо 121).**⁴⁰ Министерство на вътрешните работи не предостави информация за резултата от останалите 725 разследвания.

Степента на успешно разследване на случаи на полицейско насилие не може да бъде установена, ако се преценява според отговорите, които предоставиха съдилищата и МВР. Те твърдят, че производства се образуват по всяка жалба. Това означава 1146 по данни на МВР и 212 по данни на съдилищата. Според МВР **общо 180 полицейски служителя** са били наказани за периода 2000-2015 г. (изследователите получиха информация за поне 121 полицейски служителя, които са получили дисциплинарно наказание и 59, които са били осъдени в наказателно производство). Според отговорилите съдилища **129 полицейски служителя** са били осъдени в наказателни производства.

подписан от Златко Тодоров.

37 42 от общо 144, 4 от които са военни – 3 още действащи и един закрит през 2008 г., които отговаряха за периода 2000-2009 г., и 38 районни граждански съдилища, които отговаряха за периода 2009-2015 г.

38 Виж Приложение 1.

39 Министерство на вътрешните работи, Писмен отговор 812100-38855/26.11.2015, подписан от Златко Тодоров.

40 Министерство на вътрешните работи, Писмен отговор 812100-38855/26.11.2015, подписан от Златко Тодоров.

Така **първият извод**, който се налага, е, че МВР и съдилищата боравят с различна статистика, като статистиката на МВР е значително по-ниска по отношение на образуваните наказателни производства. Това поставя проблемът за изхода от дисциплинарните производства, по предмета на които има и образувано наказателно производство.

Вторият извод е, че наказателните производства завършват със занижени наказания – глоби и условно лишаване от свобода.

Третият извод е, че реално липсва ефективен механизъм за защита на пострадалите от полицейско насилие поради липсата на единна информация/статистика, ниската успеваемост на делата и занижените наказания.

3. Значими дела и съдебни решения

През 2014 г. Европейският съд по правата на човека намери **едно нарушение на чл. 2 от ЕКПЧ** (право на живот) и **няколко нарушения на чл. 3 от ЕКПЧ** (защита от изтезание, нехуманно и унизително отнасяне) в дела срещу България.^{41,42,43}

Докладът от 2015 г. на Комитета за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унизително отнасяне или наказание (КПИ) подчертава, че *„растящият брой твърдения за нарочно физическо малтретиране на задържани лица от полиция кара Комитета да заключи, че мъжете и жените (включително непълнолетните) задържани от полиция продължават да бъдат в значителен риск от малтретиране и по време на задържането и по време на разпит. Много малко развитие, ако въобще има такова, е постигнато по отношение на гарантирането на практическото спазване на правните гаранции срещу полицейско насилие. Огромното количество интервюирани лица от делегацията обясниха, че **не са получили информация за техните права** след като са били задържани в полицията, не са могли да уведомят трето лице за задържането си и не са се възползвали от услугите на адвокат от самото начало на задържането. Делегацията също получи доста оплаквания, че медицинските прегледи на задържани лица в полицейските управления се ограничават до задаването на няколко общи въпроса, без физически преглед; нараняванията обикновено не се документират и прегледът се извършва обикновено в присъствието на полицейски служител, докато задържаният е с*

41 **Димитров и други срещу България** от 1 юли 2014 г. (жалба № 77938/11); Български хелзинкски комитет, Права на човека в България, 2014, стр. 11, достъпен на български език: http://www.bghelsinki.org/media/uploads/annual_reports/annual_bhc_report_2014_issn-2367-6930_bg.pdf.

42 **Анджело Георгиев и други срещу България** от 30 септември 2014 г. (жалба № 51284/09).

43 **Стоев и други срещу България** от 11 март 2014 г. (жалба № 41717/09).

белезници. Комитетът потвърждава препоръките към българските власти да се вземат мерки за гарантиране, че правните разпоредби, които осигуряват защита срещу насилие, се прилагат на практика. Освен това, Комитетът препоръчва да се осигури медицински преглед на задържаните и документирането на нараняванията да се извършва като се спазва принципа на конфиденциалност.⁴⁴

Комитетът също отбелязва „в доклада от посещението през 2014 г. Комитетът е изразил сериозни притеснения относно факта, че **по-голямата част от трайните препоръки на Комитета, някои от които датират назад във времето от първото редовно посещение на България през 1995 г., все още не са изпълнени.** Същите включват препоръки във връзка с малтретиране (от страна на полицията и в затвора), насилие между затворниците, пренаселеност в затворите, материална база в местата за задържане и затворите, нивото на медицинска грижа и персонална обезпеченост в затворите, както и във връзка с дисциплината, сегрегацията и контакта с външния свят. Впоследствие Комитетът реши, по време на 84-тото си пленарно заседание през месец юли 2014 г., да приложи процедурата, определена в чл. 10, ал. 2 от Конвенцията“.⁴⁵

Фондация „Отворено общество“ извършва регулярен мониторинг на 80 полицейски управления в страната и издава доклади в тази връзка. **В последния си доклад, засягащ периода август 2010 г. – май 2011 г.,** заключава, че от последно проведения подобен проект **все още не е намерено решение по шест от критериите на проекта.** Проблемите са свързани с: информирането на задържаните относно техните права; съхраняването на документация за задържанятия; осигуряването на медицинска помощ на задържаните лица; осигуряването на преводач за задържаните лица; осигуряването на подходящо оборудване в стаите за задържане и създаването на работни условия за полицейските служители.⁴⁶ Докладът посочва, че **полицейските служители продължават да не информират по адекватен начин задържаните лица относно техните права (стр. 17-18); осигуряването на правна помощ все още е проблематично, предвид че тя или не се осигурява от момента на**

44 Европейски комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отношение или наказание (КПИ), Доклад до българското правителство за посещението на България, проведено от Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отношение или наказание (КПИ) от 13 до 20 февруари 2015 г., стр. 5, достъпна на английски език на: <http://www.cpt.coe.int/documents/bgr/2015-36-inf-eng.pdf>.

45 Европейски комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отношение или наказание (КПИ), Доклад до българското правителство за посещението на България, проведено от Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отношение или наказание (КПИ) от 13 до 20 февруари 2015 г., стр. 7.

46 България, Фондация „Отворено общество“, Гражданско наблюдение в полицията 2010–2011 г., 2010-2011, стр. 4, достъпно на английски език на: http://www.osi.bg/cyeds/downloads/Grajd_nabljudenie_policia_ENG.pdf.

задържането, или дежурните служебни адвокати отказват да я предоставят, когато им бъде позвънено (стр. 19); медицинската помощ също е проблем, доколкото не е ясно кой следва да я предоставя (стр. 20-21), а документацията относно задържаните продължава да съдържа значителни пропуски (стр. 24).⁴⁷

Интересен факт е, че по време на този мониторинг са открити **само 3 доклада във връзка с малтретиране при 1035 посещения в рамките на 10-месечен период на мониторинг** (стр. 15).⁴⁸ И все пак докладът също сочи: *„В периода август 2010 г. – май 2011 г. независими експерти регистрират два пъти по-малко жалби за злоупотреба със сила от страна на полицията в сравнение с предходната фаза на проекта, което сочи напредък по този критерий. **Намалелият брой жалби за свръхупотреба със сила не означава обаче на всяка цена, че полицейското насилие като цяло е намаляло.** Анализ на случаите на полицейско насилие, публикувани в медиите през последните 7 години,⁴⁹ показва, че: **„През 2009 г. и 2010 г. случаите на полицейско насилие, отразени в медиите, са нараснали.** Голяма част от актовете на насилие са били извършени по-скоро **вън от полицейските управления, отколкото в помещенията за задържане** (съотношението е почти 4 към 1); През 2009 г. и 2010 г. медиите **за пръв път съобщават за полицейско насилие, случило се в домове и в полицейски превозни средства.**“⁵⁰*

Изследване на правозащитна организация (БХК) от 2011 г. установява, че нито един от полицейските служители, извършили насилие в делата пред ЕСПЧ, не е бил осъден ефективно.⁵¹

47 България, Фондация „Отворено общество“, *Гражданско наблюдение в полицията 2010–2011 г.*, 2010-2011, стр. 16.

48 България, Фондация „Отворено общество“, *Гражданско наблюдение в полицията 2010–2011 г.*, 2010-2011, стр. 4.

49 Анализът беше представен през март 2011 г. и е достъпен на български език на: http://osi.bg/?cy=10&lang=1&program=1&action=2&news_id=411.

50 България, Фондация „Отворено общество“, *Гражданско наблюдение в полицията 2010–2011 г.*, 2010-2011, стр. 16.

51 България, Маргарита Илиева, *Полицейското насилие в България през погледа на Европейския съд по правата на човека – безправие и безнаказаност*, 2011, достъпно на български език на: <http://policebrutality.bghelsinki.org/about/>. В едно от делата са осъдени условно за най-краткия възможен период (*Николова и Величкова срещу България*). В друго дело, по което въобще са обвинявани полицаи, Върховният касационен съд не ги намира за виновни за физическото насилие над 14-годишно момче (в резултат от което детето губи единия от бърбреците си), което полицаите погрешно смятат за извършител (*Иван Василев срещу България*). В третото дело обвинените полицаи, които е следвало да бъдат съдени, всъщност не са били, тъй като производството се е проточило и процесуалните крайни срокове са били изтекли (*Васил Петров срещу България*). В четвъртото дело са предявени обвинителни актове срещу полицейски служители, но военният съд ги е върнал обратно на разследващите органи с аргументи, които ЕСПЧ не е намерило за валидни (*Шишкови срещу България*). В другите дела не са предприети никакви действия срещу полицейските служители, извършили насилието. Нито един от полицаите, участвали при извършването на насилието, не са били дисциплинарно наказани. Някои от тях дори са повишени в длъжност (*Николова и Величкова срещу България*).

III. ПРОЦЕСУАЛЕН СТАТУТ НА ПОСТРАДАЛИЯ

1. Права на пострадалия

Съгласно Наказателно-процесуалния кодекс „пострадал“ е лице, което е претърпяло имуществени или неимуществени вреди от престъплението.⁵² **Правата на пострадалия в досъдебното производство са:** да бъде информиран/а за всички свои права в наказателното производство; да получи защита за своята сигурност и тази на близките си; да бъде информиран/а за хода на наказателното производство; да участва в производството; да прави запитвания и възражения; да обжалва всички актове, които водят до прекратяване или спиране на производството, да има адвокат.⁵³ Разследващият орган, който е образувал производството, незабавно информира пострадалия за започналото производство.⁵⁴ Правата на пострадалия могат да бъдат упражнени от момента, в който той/тя поиска да участва в досъдебното производство и посочи адрес за призоваване в страната.⁵⁵

Пострадалият, който е претърпял вреди от престъпление, преследвано по общ ред, има правото да участва в съдебното производство като **частен обвинител**.⁵⁶ В случай че наказателно производство не бъде образувано от прокурора или същият откаже да повдигне обвинение, частният обвинител не може да направи това сам.

Молбата за участие в производството като частен обвинител може да бъде писмена или устна. Същата трябва да съдържа информация за пострадалия и обстоятелствата, на които се основава, и следва да бъде

52 България, Наказателно-процесуален кодекс, чл. 74.

53 България, Наказателно-процесуален кодекс, чл. 75.

54 България, Наказателно-процесуален кодекс, чл. 75, ал. 2 (приета на 28.05.2010).

55 България, Наказателно-процесуален кодекс, чл. 75, ал. 3.

56 България, Наказателно-процесуален кодекс, чл. 76.

подадена преди започването на съдебното производство.⁵⁷ Частният обвинител поддържа обвинението наред с прокурора и може да продължи **и след като прокурора вече не го поддържа.**⁵⁸ **Правата на частния обвинител са:** да бъде информиран за хода на производството и да получава извлечения от документите; да представя доказателства, да участва в съдебното производство; да прави запитвания и възражения; да обжалва актовете на съда, когато те нарушават неговите/нейните права и интереси (включително присъдата на първоинстанционния съд).⁵⁹

Пострадалият, претърпял вреди от престъпление, което се преследва, само когато има искане (тъжба) за това от негова/нейна страна, се нарича **частен тъжител.** Той/тя може да повдигне и поддържа обвинение пред съда.⁶⁰ Тъжбата трябва да бъде писмена и да съдържа информация за частния тъжител, за лицето, срещу което е подадена, и за обстоятелствата на престъплението. При подаването на тъжбата се плаща **държавна такса, а подаването може да стане не по-късно от 6 месеца,** след като пострадалият е узнал за престъплението или след като е получил известие, че досъдебното производство е било прекратено, тъй като престъплението се преследва само по тъжба на пострадалия (не по общия ред).⁶¹

Правата на частния тъжител са: да се запознае с всички документи по производството и да прави извлечения; да представя доказателства; да участва в съдебното производство; да прави запитвания и възражения; да обжалва всички актове на съда, които нарушават неговите/нейните права и интереси. Той/тя могат също да бъдат конституирани в съдебното производство като **граждански ищец.**⁶² Пострадалият има право да поиска съдействие от Министерство на вътрешните работи за събирането на доказателства и информация, с които не може да се снабди сам/а.⁶³ Ако производството бъде прекратено, пострадалият може да подаде иск по Закона за отговорността на държавата и общините за вреди.⁶⁴

Според отговорите на интервюираните в настоящото изследване **не се осигуряват специални условия** за изслушването на пострадали от уязвими групи; нещо повече, пострадалите нямат право на каквито и да е мерки за защита спрямо лицата, които имат достъп до тяхната лична информация или при евентуален риск от отмъщение от страна на извър-

57 България, Наказателно-процесуален кодекс, чл. 77.

58 България, Наказателно-процесуален кодекс, чл. 78.

59 България, Наказателно-процесуален кодекс, чл. 79.

60 България, Наказателно-процесуален кодекс, чл. 80.

61 България, Наказателно-процесуален кодекс, чл. 81.

62 България, Наказателно-процесуален кодекс, чл. 82.

63 България, Наказателно-процесуален кодекс, чл. 83.

64 България, Закон за отговорността на държавата и общините за вреди (01.01.1989), чл. 2, достъпен на български език на: <http://lex.bg/bg/laws/ldoc/2131785730>.

шителите. Същевременно голяма е вероятността властите да не съдействат на частния тъжител/частния обвинител, така както биха съдействали на разследващите органи или прокурора.

2. Разследване при жалби за малтретиране/изтезание

В българското законодателство липсва пряка забрана за изтезание и малтретиране. Безспорна е критиката срещу това доколко независими и ефективни са разследванията в случаите на малтретиране и изтезание от страна на полицаи.

Изследване от 2011 г., проведено от Маргарита Илиева, правозащитен адвокат в Български хелзински комитет, съдържа подробен преглед на делата на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) срещу България за полицейско насилие за периода 1998-2010 г.⁶⁵ Според изследването, през този период ЕСПЧ издава 27 решения. В два от случаите ЕСПЧ не може да установи дали насилието е извършено от полицейски служители, поради липса на достатъчно доказателства, но осъжда България за непълно разследване. В един от случаите насилието е намерено за незначително, но България е осъдена поради отказа ѝ да извърши каквото и да е разследване. **За всички останали 24 случая България е осъдена за полицейско насилие и липса на адекватно разследване.** В 9 от случаите общо 10-мата задържани са били убити; в един от случаите лицето е било простреляно, но не е убито; в 16 от случаите (с общо 20 пострадали) насилието се състои в изтезание, нехуманно и унижително отношение. В 3 от случаите полицейските служители отказват да осигурят животоспасяваща медицинска помощ. Три от пострадалите са деца (14-17 год.), 16 са млади хора (19-29 год.) и 4 пострадали са на възраст между 30-36 год. В три случая пострадалите са били между 62 и 72 год. Единадесет пострадали са от ромски произход. Общата сума на обезщетенията, платени по тези дела, е 906,000 лв.⁶⁶ **Във всички случаи ЕСПЧ намира разследването за непълно и неефективно.**

Единствената правозащитна неправителствена организация (Българският хелзински комитет), която ежегодно следи нивата на полицейско насилие чрез интервюта на лицата в арестите и затво-

65 България, Маргарита Илиева, *Полицейското насилие в България през погледа на Европейския съд по правата на човека – безправие и безнаказаност*, достъпно на български език на: <http://policebrutality.bghelsinki.org/about/>.

66 България, Маргарита Илиева, *Полицейското насилие в България през погледа на Европейския съд по правата на човека – безправие и безнаказаност*.

рите, изложи своите заключения в годишния си доклад за 2014 г.⁶⁷

През януари 2015 г. изследователи от БХК интервюираха затворници в затворите във Враца, Пазарджик, Ловеч и Стара Загора, чиито досъдебни производство са започнали след 1 януари 2013 г., за употребата на сила по време на тяхното задържане от полицията и последващия им трансфер на територията на полицейските управления.⁶⁸ Таблицата по-долу представя процента задържани (всеки от които е интервюиран, след като вече е в затвора), които са били жертва на незаконна употреба на сила срещу тях от страна на полицията в момента на задържането и в полицейското управление, за период от пет години.

ТАБЛИЦА № 1	Процент задържани, жертва на незаконна употреба на сила, 2010-2014 г.				
	2010	2011	2012	2013	2014
В момента на задържане	26.2%	27.1%	24.6%	22.0%	23.0%
В полицейското управление	17.4%	25.5%	18.0%	23.3%	22.4%

В сравнение с 2013 г. последните данни сочат липсата на положителна промяна по отношение жалбите за употреба на сила от полицейските служители по време на задържането и в полицейските управления, където това е абсолютно недопустимо. Като цяло, броят на жалбите и в двата случая е много висок. Съгласно информацията в таблицата **доста над 1/3 от задържаните, които впоследствие са осъдени ефективно, са били малтретирани било по време на задържането или след това, или и двете**. Някои от случаите включват причиняването на жестока болка с цел извличане на информация или за наказание, т.е. изтезание.⁶⁹

67 България, Български хелзинкски комитет, *Правата на човека в България*, 2014, достъпен на български: http://www.bghelsinki.org/media/uploads/annual_reports/annual_bhc_report_2014_issn-2367-6930_bg.pdf.

68 Те са отговорили на въпросите дали са били жертва на незаконна употреба на сила от страна на полицията. Информацията от четирите изследвания е представена в таблицата в последната колонка. Другите колонки се отнасят до предишни изследвания в същите затвори със затворници, които са били задържани около 2 години преди интервютата – затова информацията за 2013 г. се отнася за задържания, случили се през 2011 г., информацията за 2012 г. се отнася за задържания, случили се през 2010 г. и т.н.

69 България, Български хелзинкски комитет, *Правата на човека в България*, 2014, стр. 8, достъпен на български език на: http://www.bghelsinki.org/media/uploads/annual_reports/annual_bhc_report_2014_issn-2367-6930_bg.pdf.

За съжаление, ако разследващите органи не проведат задълбочено разследване, пострадалите не разполагат с ефективни средства за осъждане на нарушителите, поради липсата на достатъчно свидетели (които да не са полицейски служители) и липсата на законови разпоредби, които да ги защитят; липса на достатъчно гаранции за спазване правата на задържаните; липса на достъп до качествена правна и медицинска помощ за задържаните; липса на реално и прозрачно разследване на твърдените от задържаните обвинения. Допълнително, фактът, че правните процедури, разгледани в изследването, са продължили изключително дълго време (от 4 до 20 г.), също не спомага шансовете за успех на пострадалите.

3. Право на достъп до адвокат

Конституцията гласи, че всеки има право на адвокат **от момента на неговото/нейното задържане или момента, в който той/тя е привлечен/а като обвиняем/а.**⁷⁰ Като след това казва, че срещите между задържания/обвинения и адвоката и комуникацията помежду им следва да бъдат строго лични и конфиденциални.

Интервюираните професионалисти са на общото мнение, че задържаният би имал достъп до адвокатска помощ, ако и след като е привлечен като обвиняем. И по-точно, задържаното лице е по-вероятно да получи адвокат, ако той/тя поиска такъв, това е надлежно документирано и се случва през деня. **Проблемът на практика е, че задържаните не винаги биват информирани относно правото им на адвокат, а молбите им не се документират правилно** (понякога полицейските служители просто диктуват на задържаните да запишат „не“ в полетата, отнасящи се до искане за адвокат, лекар или трето лице, което да бъде информирано, за да се избегне повечето работа). **Друг проблем е, че задържаното лице не може да бъде задържано за няколко часа без някакво обвинение**, а само на основание, че „съществува информация, че лицето е извършило престъпление“, която информация не му/й е представена. **Този тип задържане може изобщо да не бъде документирано от полицейските служители** и задържаното лице в такива случаи бива освобождавано, без да има възможността да докаже, че е било задържано. **Ако задържането се случи през нощта, по-вероятно е, дори задържаният да поиска адвокат и да са положени някакви усилия такъв да бъде осигурен, това да не се случи, особено в малките градове, поради липсата на дежурни адвокати или слабата**

⁷⁰ България, Конституция на Р България, чл. 30, ал. 4, достъпна на български език на: <http://www.government.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?g=&n=4&p=0034&s=001>.

мотивация на адвокатите да се отзоват на искането, както и липсата на наказания за подобни откази. Интервюираните са също с впечатлението, че задържаният може да бъде разпитан като свидетел, без да има адвокат.⁷¹

Българският закон не поставя конкретни изисквания, задължаващи адвокатите да предприемат някакви действия във връзка с твърденията на жалбоподателите за малтретиране, от което следва, че действията или липсата на такива от страна на адвоката зависят основно от персоналната връзка адвокат – задържан. От друга страна пък, **повероятно е адвокат, който е избран и на когото е платено лично от пострадалия, да предприеме действия и да подаде жалба.** Ако адвокатът е избран служебно обаче, това не е толкова вероятно да се случи. **Единни стандарти за качество, оценка и контрол на предоставената правна помощ са приети единствено през 2014 г.**⁷² Съгласно тези правила служебните адвокати следва да консултират клиентите си за техните права; да обсъдят с тях стратегията за правната им защита; трябва да се запознаят с фактите по делото; не могат да получават каквото и да е възнаграждение от клиента и следва да предоставят услуги с възможно най-високо качество. Качеството на тяхната работа се оценява от Националното бюро за правна помощ, което все още предстои да публикува на своя уебсайт доклад относно качеството на правната помощ.

Изследване на НПО от 2004 г. за качеството на правната помощ подчертава, че **качеството на служебната правна помощ винаги е било значително по-ниско от това на работата на платените адвокати** и че държавата следва да осигури подходящи условия за служебните адвокати с цел да подобри качеството на тяхната работа.⁷³ Статия от 2011 г., отразяваща дискусия на водещи правозащитни адвокати относно правната помощ, подчертава **огромния проблем с финансирането.** В статията се казва, че средното възнаграждение на служебен адвокат за дело е 183 лв.⁷⁴

71 България, Наказателно-процесуален кодекс, чл. 97, ал. 2.

72 Национално бюро за правна помощ, *Единни стандарти за качество, оценка и контрол на предоставената правна помощ*, указания 14-03-26 от 29.04.2014 г. от председателя на Националното бюро за правна помощ, Елена Чернева – Маркова, достъпно на български език на: <http://www.nbpp.government.bg/images/20150224134212.pdf>.

73 Мартин Граматиков, Фондация „Отворено общество“, *Качество на правната помощ и стандарти на служебната защита*, 2004, стр. 28, достъпно на български език на: http://www.gramatikov.com/research/kachestvo_pravna.pdf.

74 Правен свят (специализирано онлайн списание), *Основният проблем на правната помощ е в липсата на пари*, 24.06.2011 г., достъпно на български език на: <http://www.legalworld.bg/23702-osnovniat-problem-na-pravnata-pomosht-e-v-lipsata-na-pari.html&orderby=2>.

4. Право на информиране на трето лице

Съгласно Закона за Министерството на вътрешните работи задържаното лице има право да съобщи на трето лице за задържането си, като декларира писмено дали би желал да се ползва от това свое право.⁷⁵ Според Инструкцията на МВР полицейският служител, който е дежурен, е длъжен да информира незабавно това трето лице.⁷⁶

Но интервюираните професионалисти казват, че **в голяма част от случаите третите лица не биват информирани**. Провелите изследването не откриват информация за предприети действия срещу нарушението на това право. Предполага се, че това не се прави, тъй като е трудно да се докаже дали полицейският служител въобще е направил някакъв опит да се свърже с третото лице и/или дали това лице е било на разположение по това време.

5. Записване на полицейски акции

В контекста на **чл. 32 от Конституцията на Република България полицейските служители са публични фигури и следователно могат да бъдат записвани без от това да произлизат последствия**. На практика, обаче, е много вероятно телефоните на пострадалите да бъдат вземани и снимките в тях - изтривани.

Въпреки използването в България на камери по екипировките на полицаите (*body and dash camera*), няма публична информация за броя и локациите на тези устройства. От отговорите на интервюираните може да се заключи, че действията на полицията на улицата, както и случващото се вътре в полицейската кола, е по-вероятно да не бъдат записани.

В допълнение законът гласи, че лицата в стаите за разпити, както и в помещенията за задържане, следва да бъдат постоянно следени – пряко или чрез система за видео наблюдение, като бъдат информирани предварително за това.⁷⁷ Въпреки това, **интервюираните сочат, че не са чували или виждали реално да е правено видео и аудио записване на разпити на задържани**. Не е изключено също, предвид казаното от интервюираните, **полицейските служители да изключват камерите, когато ми е угодно**.

⁷⁵ България, Министерство на вътрешните работи, чл. 74, ал. 2, т. 6, б. „г“.

⁷⁶ България, Министерство на вътрешните работи, Инструкция 8121з-78 от 24 януари 2015 г. за реда за осъществяване на задържане, оборудването на помещенията за настаняване на задържани лица и реда в тях в Министерството на вътрешните работи, чл. 15, ал. 9.

⁷⁷ България, Министерство на вътрешните работи, Инструкция 8121з-78 от 24 януари 2015 г. за реда за осъществяване на задържане, оборудването на помещенията за настаняване на задържани лица и реда в тях в Министерството на вътрешните работи, чл. 37, ал. 2.

Много вероятно е също записите от помещенията за задържане в полицейските управления да не съдържат насилие, предвид че **насилието винаги се случва там, където няма камери**. Нещо повече, **в случаите, когато насилие все пак е документирано на записа, то моментално може да бъде „изгубено“**. В доклада на Омбудсмана от 2014 г. (в качеството му на Национален превантивен механизъм), от мониторинг, проведен в 21 полицейски управления, се подчертава нуждата от инсталирането на системи за наблюдение на местата за задържане с цел сигурността на задържаните. Докладът сочи, че все още има места за задържане, където не са инсталирани системи за видео наблюдение.⁷⁸

6. Право на достъп до медицинска помощ

Правото на достъп до медицинска помощ на задържаните лица в полицейските управления е формално установено в чл. 74, ал. 2, т. 6, б. „в“ от Закона за Министерството на вътрешните работи и чл. 21 от Инструкцията 8121з-78 от 24 януари 2015 г. на Министерство на вътрешните работи за реда за осъществяване на задържане, оборудването на помещенията за настаняване на задържани лица и реда в тях в Министерството на вътрешните работи.⁷⁹ Медицински преглед следва да бъде извършен **при поискване или когато здравното състояние на задържаното лице го изисква**. Искане за медицински преглед може също да бъде направено от родител, настойник, адвокат или дипломатическо лице (в случай, че задържаното лице е чужденец).

За всеки медицински преглед следва да се издаде документ от лекаря, който го е извършил. Задържаното лице или неговият/нейният адвокат следва да получи копие от този документ. Резултатите от медицинския преглед, както и препоръките на лекаря, трябва да бъдат вписани от дежурния полицейски служител в книгата за медицински прегледи и лекарски предписания и да бъдат подписани от лекаря. Ако задържаното лице заяви желание да бъде прегледано от лекар **по негов/неин избор**, то следва да му бъде предоставена тази възможност, като **същото отговаря лично за заплащането**.⁸⁰ **Полицейски служител може да присъства на прегледа само при поискване от страна**

78 България, Омбудсман, Доклад на Омбудсмана за дейността му през 2014 г. като Национален превантивен механизъм, стр. 44.

79 България, Министерство на вътрешните работи, Инструкция 8121з-78 от 24 януари 2015 г. за реда за осъществяване на задържане, оборудването на помещенията за настаняване на задържани лица и реда в тях в Министерството на вътрешните работи, достъпна на български език на: <http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2136426770>.

80 България, Министерство на вътрешните работи, Инструкция 8121з-78 от 24 януари 2015 г. за реда за осъществяване на задържане, оборудването на помещенията за настаняване на задържани лица и реда в тях в Министерството на вътрешните работи, чл. 21, ал. 4.

на лекаря, като това се отразява в медицинския документ и книгата. Въпреки това, отговорите на интервюираните сочат, че в повечето случаи полицейски служител присъства на прегледа. Този служител трябва да е същият пол като задържаното лице.

В случай, че здравословното състояние на задържаното лице налага извършване на медицински преглед или когато лицето е поискало такъв, но впоследствие отказва да му бъде извършен, задържаното лице декларира това писмено в медицинския документ в присъствието на лекаря. Ако задържаното лице откаже да декларира този факт, документът трябва да бъде подписан от свидетел, който да потвърди отказа на задържаното лице да бъде прегледано.⁸¹

Докладът на Фондация „Отворено общество“ подчертава, че полагането на медицинска грижа за задържаните е проблематично, особено в случаите на наркотично/алкохолно зависими.⁸² Според доклада, когато задържаното лице не е здравно осигурено или пребивава постоянно другаде, медицинска помощ обикновено се предоставя от спешните медицински центрове или спешните кабинети в местните болници, поради факта, че **не съществува правна рамка, която да урежда кой лекар следва да бъде повикан и кой трябва да заплати за лекарските посещения в случаите, когато не са спешни.**⁸³

Докладът от 2014 г. на Омбудсмана (в качеството му на Национален превантивен механизъм) сочи, че **медицински прегледи се провеждат от спешни кабинети или лекари от местните болници, но прегледите са повърхностни и формални.**⁸⁴ Много рядко тези лекари са личните лекари на задържаните. Лекари работят също на щат в полицията, но липсва надеждна информация относно техния брой/участие/дейности. Според Омбудсмана задържаните са добре запознати с всички техни права.⁸⁵

Според интервюираните професионалисти лекарите обикновено питат пострадалите относно причината за техните наранявания, но, на практика, **много рядко лекар би документирал точно тази информация.** Какво ще бъде записано зависи от компетентността на лекаря и степента на лични отношения между него/нея и полицейския служител.

81 България, Министерство на вътрешните работи, Инструкция 8121з-78 от 24 януари 2015 г. за реда за осъществяване на задържане, оборудването на помещенията за настаняване на задържани лица и реда в тях в Министерството на вътрешните работи, чл. 21, ал. 9.

82 България, Фондация „Отворено общество“, *Гражданско наблюдение в полицията 2010–2011 г.*, 2010–2011, стр. 4, достъпно на английски език на: http://www.osi.bg/cyeds/downloads/Grajd_nabljudenie_policia_ENG.pdf.

83 България, Фондация „Отворено общество“, *Гражданско наблюдение в полицията 2010–2011 г.*, 2010–2011, стр. 20.

84 България, Омбудсман, *Доклад на Омбудсмана за дейността му през 2014 г. като Национален превантивен механизъм*, стр. 47.

85 България, Омбудсман, *Доклад на Омбудсмана за дейността му през 2014 г. като Национален превантивен механизъм*, стр. 48.

Накрая често **досието отразява по-скоро обясненията на полицейските служители.**

Според интервюираните лекари **задържаният трябва твърдо да настоява да получи обективен преглед.** Така или иначе, по-вероятно е задържаният да не поиска преглед, съдейки по броя на попълнени декларации. Липсва публична информация за броя на тези прегледи. Предполага се, обаче, че този брой е много малък, предвид че такива прегледи трябва да бъдат заплащани от задържаните и са също времеемки за лекарите, които е необходимо да пътуват до мястото, където е настанен задържаният. Изключение от това правило е, когато е възможен „институционален конфликт“ – в случаите, когато задържаният предстои да бъде прехвърлен или е бил вече прехвърлен от друго полицейско управление, затвор или арест. Тогава прегледът се извършва почти във всички случаи.

Качеството на прегледите от лекари, избрани от пострадалите, обикновено не се различава в сравнение с прегледите, направени от лекари, наети от полицейското управление.

Обучение на лекарите

Единственото специално обучение, което лекарите получават за това как да документират наранявания от този вид, е докато получават университетско образование, където имат задължително обучение (през 6-тата или 5-тата година) по съдебна медицина и деонтология (45 часа лекции и 30 часа практика).⁸⁶ Обучението включва теоретична и практическа подготовка за провеждане на прегледи, установяване възможните причини и средства за причиняването на травма или смърт и правните аспекти на съдебно-медицинското заключение.

Уведомяване на прокурор при установяване на травма

Като общо правило, лекарите, прегледали задържани лица, не пращат медицинската документация на прокурора. От друга страна, много вероятно задържаният би получил копие от медицинската документация, ако преглеждащият лекар е близък на полицейските служители (в случаите, когато документацията съдържа информация, която е „угодна“ на полицията). Така или иначе, съдържанието на тази документация би могло да бъде оспорено, според интервюираните съдебни лекари. В останалите случаи, според интервюираните адвокати, задържаният би получил медицинския си документ, ако изрично го поиска. **В повечето случаи няма да получи документите** (като това важи за документи, изработени както от наети от полицията, така и от цивилни лекари).

⁸⁶ Например, Програма в Медицински университет, Пловдив, достъпна на български език на: http://meduniversity-plovdiv.bg/images/MU_PLOVDIV_TEXT/03MEDICINE_FAC/Programi/2014/medici - II.pdf, р.278-286. Също Програма в Медицински университет, София: http://medfac.mu-sofia.com/sites/default/files/programmes_of_study/plan_credits_practice/2015_16/medicina_ucheben_plan.pdf.

Вероятно е лекарите, които са прегледали задържаното лице, да бъдат привлечени като свидетели в производството. В допълнение, мнението на съдебните лекари се приема за солидно доказателство (в сравнение, например, с показанията на свидетели, посочени от пострадалия), особено в случаите, когато липсва друго противоречащо мнение на съдебен лекар. За съда е достатъчно съдебният лекар да е на мнение, че обясненията на пострадалия са достоверни. От друга страна обаче, съществува също вероятност жалбоподателят да бъде съден (например за „клевета“) за твърденията си пред лекаря, че е бил/а малтретиран/а, ако обвинените служители на реда са оправдани или наказателното производство е прекратено поради липса на доказателства (чл. 286 от Наказателния кодекс.)

7. Практика по делата, заведени от пострадали

В действителност **много често дела за полицейско насилие се образуват от пострадалия, който заема ролята на частен тъжител.** Голяма част от делата, разгледани в изследването, се отнасят за лека телесна повреда, а такива дела могат да се образуват само по тъжба. Интервюираните професионалисти също бяха да мнение, че от една страна е малко вероятно въобще да бъде образувано наказателно производство относно насилие, упражнено от полицейски служители, и от друга – показанията на полицаите в такова производство биха имали по-голяма „доказателствена тежест“ в сравнение с тези на пострадалия.

Информацията, събрана от българските съдилища, сочи разлика в успеваемостта при делата, заведени от прокурори, в сравнение с тези, заведени от частни тъжители, а именно: голяма част от делата, заведени срещу полицаи за малтретиране, са за леки наранявания (около 170). Това е престъпление, което може да бъде преследвано само по искане на пострадалия, т.нар частен тъжител. Въпреки това, няма информация за това дали пострадалите се конституират като такива в производството.

Успехът на делата за леки телесни повреди е спорен, предвид че голяма част от тях завършват с глоби от 500 до 1200 лв. (**данни са получени за 101 глоби от общо 212 дела**, от които поне 172 са били за леки телесни повреди). Глобата е административна санкция, прилагана в случаите, когато престъплението е твърде леко, за да бъде криминализирано.

От друга страна, останалите присъди, които са издавани вероятно за средна/тежка телесна повреда, се заключават в условно осъждане от 1,5 до 3 г., което **на практика се оказва по-лека присъда.** Налице са 28

такива присъди, съгласно информацията, предоставена от съдилищата (от запитани 144 само 42 съдилища отговориха към 18 декември 2015 г.), а 11, съгласно информацията, предоставена от Министерство на вътрешните работи.

Това е и причината да се препоръчва частните обвинители и тъжители също да имат правото (освен настоящите им права) да завеждат, вместо прокурора, дела за всякакви престъпления, извършени от полицейски служители, както и да имат правото да събират реално доказателства и да участват във всички производства.

IV. ЗАКЛЮЧЕНИЯ

- Достоверна и конкретна информация за всеки случай на полицейско насилие не се събира и анализира от който и да е държавен орган.
- Правото на адвокат, медицински преглед и информирането на трето лице, макар и предвидени в законодателството, не са достатъчно гарантирани и рядко се изпълняват на практика. Основната причина за това е липсата на формална детайлна регулация за това как задържаният да се свърже с адвокат, лекар или трето лице, както и липсата на специален независим контролен орган, които системно да следи доколко се спазват тези права на практика.
- Броят на наказателните производства, образувани по повод насилие от полицейски служители, е много нисък, а в случаите, когато такива се завеждат, то е основно в резултат на подадена от пострадалия жалба.
- Липсват ефективни процесуални мерки за защита правата на жалбоподателя по време на наказателното производство.
- По-голямата част от образуваните наказателни производства са за леки телесни повреди и санкциите за извършителите са глоби (основно около 500-1000 лв.). Липсва публично достъпна информация за това дали тези санкции действително са наложени и глобите са били всъщност платени.
- Дори когато полицейски служители са били осъждани на лишаване от свобода, присъдите са условни (което означава, че ефективното изтърпяване се отлага за определен период от време, освен ако лицето не е осъдено отново, обикновено в рамките на 3 години след първата присъда). Тази абсурдна ситуация означава, че такива присъди се издават най-вероятно за средна или тежка телесна повреда, но че извършителите не са наказвани в действителност и техните наказания се оказват в крайна сметка по-леки от заплащането на глоба.
- Всички дела пред ЕСПЧ за липсата на ефективно разследване на случаите на насилие, извършено от полицейски служители, са спечелени от пострадалите, но не са налагани санкции на полицейските служители, които са извършили насилието, а в някои случаи са причинили дори смърт.

ИСКАТЕ ЛИ ДА ПОМОГНЕТЕ?

Бюджетът на неправителствените организации често е съвсем ограничен. Ето защо БХК се нуждае от помощ, за да продължи да работи в полза на най-уязвимите групи в българското общество. Тази подкрепа ще помогне за изграждането на един по-добър свят.

КАКВО МОЖЕТЕ ДА НАПРАВИТЕ?

Активисти от цял свят са показали, че съпротивата срещу тези, които подкопават човешките права, е възможна. Бъдете част от това движение. Помогнете ни да се изправим срещу тези, които подклаждат страх и омраза.

Можете да направите това

КАТО ДОБРОВОЛЕЦ ИЛИ С ДАРЕНИЕ.

Искам да предложа помощта си като доброволец, защото смятам, че притежавам умения, които биха били от полза.

Име:

Адрес:

Държава:

Имейл:

Искам да направя дарение на БХК (приемат се в лева или евро)*

Сума:

Моля изтеглете от:

Visa

Mastercard

Номер:

Валидна до:

Да се използва за**:

Подпис:

* Дарението можете да направите и сами чрез Интернет на адрес:

<http://www.bghelsinki.org/bg/donate/>

**Попълнете този ред само, ако имате конкретно желание или наша конкретна кампания предвид.

Моля, подайте тези формуляри в офиса на БХК на адрес:

ул. „Върбица“ № 7, ет. 4, 1504 София

София, 2016 г.